

## ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТОВОГО ПРОСТОРУ ДМИТРА ДОНЦОВА (АСПЕКТ ОПОЗИЦІЇ)

У статті досліджено персономени, які посідають чільне місце в картині світу Дмитра Донцова, зокрема ті, які акцентують увагу на проблемах української реальності та сприяють формуванню сильної націє- та державоцентричної позицій. Детально розглянуто опозиції персономенів його науково-публіцистичного та публіцистичних текстів, що дозволяє зрозуміти авторську позицію й увиразнює інтелектуальне тло тогочасної епохи.

**Ключові слова:** персономен, опозиція поглядів, науково-публіцистичний та публіцистичні тексти, Дмитро Донцов.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Історичні, політичні, психологічні, філософські чинники в розвитку суспільства спричинили необхідність вивчення мови крізь призму науково-публіцистичного та публіцистичних текстів, що увиразнює тло тогочасної епохи, інформаційно насичує читача та формує громадську думку. «Рупором епохи» свого часу був Дмитро Донцов з власним неповторним мовним світом, що є своєрідним національно-політичним кодом, функціонування якого максимально підпорядковане ідеологічним настановам автора і дає змогу «реконструювати історичну мовну дійсність та особистісну мовну (й етнонаціональну) свідомість» [14, с. 19]. Крім того, щоб сформувати морально досконалу людину теперішнього, що є продовжувачем «кращих волелюбних національно-патріотичних, духовно-культурних традицій українського народу, слід поширювати культ елітарних інтелектуальних українськомовних особистостей» [9, с. 178].

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** «Дослідження людського, тобто суб'єктивного чинника в мові» [8, с. 140] уможливорює мовознавча дисципліна – лінгвоперсонологія [7; 14], що своїм опертям сягає синтезу найрізноманітніших наук, приміром, етнолінгвістики [3; 4; 5], лінгвонаціології [10], прагматики [2; 6] та відтворює ментальну самотність народу [11; 12; 13].

На сьогодні в аспекті лінгвоперсонології розглянуто мовну особистість Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Олександра Потебні, Івана Франка, Лесі Українки, Степана Руданського, Івана Пулюя, Олеса Гончара, Івана Огієнка та низки інших видатних постатей українського культурно-історичного простору. Проте не досліджено мовних портретів письменників міжвоєнного часу, серед яких чільне місце посідає Дмитро Донцов. Тому важливим є вивчення лексики текстів мислителя, що насичена численними персономенами, які творять фактаж для з'ясування поглядів реальних історичних осіб, віддзеркалюють часовий простір

автора, передають позачасові виклики для прийдешніх поколінь, сприяють формуванню певного світогляду, несуть інтелектуальний посыл для розбудови української держави,

**Мета і завдання статті.** Мета статті – проаналізувати персономени творів Дмитра Донцова на основі світоглядних ідей автора та відтворити мовну картину світу мислителя.

Поставлена мета передбачає розв'язок таких **завдань**: проаналізувати аспект опозиції персономенів тексту Дмитра Донцова та показати їхню роль в увиразненні певної історико-культурної та політико-ідеологічної ситуації.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження.** Предметом аналізу є твір «Дух нашої давнини» та публіцистика мислителя, що покликана витворити нове сильне покоління борців, діагностувати причини відсутності української держави, показати джерела наших поразок, коріння яких сягає проблем колоніального минулого. Відтак ідеологічна гострота автора та вимогливість у творенні україноцентричного світогляду контрастує з ідилічно-споглядальною позицією, що в тексті відтворено крізь призму опозиції персономенів.

Ідеолог націоналізму розуміє, що основні революції відбуваються в площині людського мислення, тому показує, як сильна воля особистості здатна змінити хід історії та суспільну думку. Отже, на основі поглядів князів Руси-України, філософів, гетьманів, літописців, письменників, відомих постатей української та світової історії, культури, політики текст ілюструє різне розуміння землі, слави, влади, героїзму та «духу правлячої касті».

**1. Розуміння землі.** Кардинально відмінним (на думку Дмитра Донцова) є «бачення» суті землі у провідній верстви та верстви підвладної, позаяк для першої важлива «сила або слава суспільности», а для другої – «добробут окремих частин» [ДД, с. 114]. Мислитель пояснює, що володарська каста за власну землю «б'ється й накладає не раз головою» [ДД, с. 114], тому її розуміння землі героїчне, трагічне, натомість ставлення до землі «гречкосія» ідилічно-радісне або ідилічно-тужливе. Свої погляди автор ілюструє численними персономенами. Уся українська історія від княжих часів Руси-України, запорізької доби і до 1917 року (такий відтинок часу подає Дмитро Донцов) відтворює «степ особливих орачів..., що несуть меч оборонця або наїзника» [ДД, с. 114]. Назви князів (*Ігор, Святослав Київський*), козацьких гетьманів (*Сагайдачний, Хмельницький*), літописців (*Зорка, Величко*), письменників (*Шевченко, Щоголів, Гоголь, Стороженко, Леся Українка, Маланюк*) – це маркери-увиразнювачі позиції автора, що обстоює державницьку позицію, бо земля – це символ боротьби за споконвічно свою територію. Наприклад, уже *Ігоревим* воякам «привиджуються... високі цілі»; *Святослав Київський* «скаламутил ріки і озера»; земля *Сагайдачних* «не золото, а мідь, і небо не блакить, але залізо» (Є. Маланюк); *Хмельницький* почав «землю копитами конськими орати» [ДД, с. 115–116]. Особистий писар *Хмельницького* та козацький літописець

XVII ст. *Самійло Зорка* розуміє, що головним є те, щоб земля була уславлена, відтак над гробом гетьмана звертається до хмельничан: «Хай говорять про ваші лицарство і хоробрість поля і долини, вертепи і гори» [ДД, с. 116]. Сильними морально та військово мають бути українці в *Шевченка*, бо в його творах «річки течуть кров'ю», земля має вартість лише тому, що це «свята прадідів земля..., де “наші діди родились”», а море – це «арена кривавих змагань» [ДД, с. 115]. Персонами *Гоголь* і *Стороженко* передають асоціацію з трагічним степом, в якому боролися за волю, тому як вислід там виростає «щасливіша доля» [ДД, с. 115]. За *Лесею Українкою*, лицар завше питає: «Що орать, коли наше поле невільне?» [ДД, с. 116], тому, логічно, спочатку здобуваємо свою територію, а далі вже можна на ній працювати. Для *Маланюка* земля є місцем для оборонців та завойовників, а козацька муза *Щоголева* подає образ героя як такого, «що бунчук замість плуга має, в кого “кров запорозька кипіла”» [ДД, с. 117].

Автор текстів неодноразово звертається до постаті *Шевченка*, джерело сили якого в Біблійних притчах та знанні української героїчної історії, відтак «і епос *Ігоря*, і Думи козацькі, і поеми *Шевченка*, поеми не плуга, а меча» [ДД, с. 116]. Опозицією до цього є «хліборобська муза *Франка*» (варто «меч на плуг перекувати») [ДД, с. 116]. На протиставленні *Шевченка* та *Франка* виразно наголошує Дмитро Донцов: «Коли в *Шевченка* виразно бачимо гієрархізовану, упорядковану, підначальну батаву борців..., у *Франка* (перший період його творчості) оглядаємо лише непроглядну хмару однорідної маси» [ДдФр, с. 529]. Світоглядове тлумачення національного феномену двох світочів української культурно-письменницької традиції дає франкознавець Олег Баган: «Лише на своєму досвіді, часом дуже гіркому і болючому, він (*І. Франко* – О. М.) збагнув те, що *Т. Шевченко* схопив своєю блискучою інтуїцією: в основі справжньої культури і мистецької творчості лежали і лежатимуть національні ідеали й художні архетипи, національна воля і містика» [1, с. 14]. Позаяк *Франко* все сприймав крізь призму розуму (завжди «суворий фільтр інтелекту», «здисциплінований розум» за визначенням Є. Маланюка), то «прихід до Шевченкової істини націоналізму був таким складним і тривалим – він мусів мати інтелектуальний досвід» [1, с. 16], а свої молодечі соціалістичні ідеї Каменяря сам згодом назве «жолудковим інтересом». Відтак Дмитро Донцов критикує *Франка* за «хліборобське» розуміння землі та стверджує ідеї представників володарської касты, які проводять межі «між границями своєї і чужих спільнот» [ДД, с. 117]. Ідеолог націоналізму постійно вимальовує дилему: «вибрати могутність і війну» чи «вибрати гармонію, безпеку й мир» і згодом дійти до «гнилої колоди» [Пвв, с. 139]. Як вислід Д. Донцов зазначає: «В нас відразу рішили, що всяка сила є “від лукавого”, а все добро міститься в спокою, гармонії і красі» [Пвв, с. 139]. Саме таку думку підтримує *Франко*, який «бридився “краскою крови”» [Пвв, с. 139]. Згодом Дмитро Донцов вимальовує еволюцію поглядів Каменяря, бо поема «Мойсей» дає актуальний посил, «що мусить наша національна збірнота,

коли прагне не смерті, а життя, – перетворитися з народу “лінивих кочовників” чи орачів – на “люди героїв”» [МФ, с. 562]. Прикметно, що Д. Донцов побачив зміну і в поглядах *Драгоманова*, який «наприкінці життя жалкував, чому не “родився деспотом”, бо “мав би тоді більше впливу на цілий ряд поколінь”» [Пвв, с. 139].

Трибун націоналізму не сприймає ідей *Мирного*, *Коцюбинського*, *Куліша* та ін., бо степ *Панаса Мирного* – це вимріяно щаслива картина хліборобського раю [ДД, с. 114], море «демократа *Коцюбинського*» «залляте сонцем, усміхнено-мрійливе ідилічне» (на відміну від *Шевченка*, де воно «казиться, клекотить наче скажене») [ДД, с. 115], а душа *Куліша* «ясна, створена для тихого щастя» [Пвв, с. 139].

Отже, позиція автора-публіциста щодо землі підсилена думками та діями *Ігоря*, *Святослава Київського*, *Сагайдачного*, *Хмельницького*, *Зорки*, *Величка*, *Шевченка*, *Щоголіва*, *Гоголя*, *Стороженка*, *Лесі Українки*, *Маланюка*. Опозицією до поглядів мислителя є ідеї *Франка* (у ранній період), *Мирного*, *Коцюбинського*, *Куліша*.

**2. Розуміння слави.** Неймовірно переконливі слова Дмитра Донцова про суть слави, яка «не дає нічого корисного в теперішності», проте є символом «боротьби за високі абстрактні цілі», до яких «має стреміти нація» [ДД, с. 123]. Загальновідомі номени *Дон Кіхот* та *Санчо Панц* є наріжним каменем розуміння різних ментальностей, різних ідеалів людей. *Дон Кіхот* закоханий у славу, «яка гримітиме по нім у потомстві», але *Санчо Панц* хоче лише матеріальної користі і на заклик до слави відповідає: «Що мені до слави? В мене, пане, жінка й діти, а маєток мій скупий» [ДД, с. 123].

Підкріпленням для розуміння слави слугують персонімени, які увиразнюють та унаочнюють позицію публіциста. Представники «двох світів» – світу «гніздюків» та світу слави – є в «Думі про *Івана Коновченка*». Мати *Коновченка* схиляє сина до матеріального добробуту, до родини, до варення пива, проте син *Іван* – це «представник другого світу, культури героїчної», тому він вибирає славу. Передати нащадкам «немерцяющую славу козацькую» [ДД, с. 124] мріє отаман *Сірко*. Головне для *Хмельницького* – слава не лише в Європі, але і в «одлеглих за морем чорним странах Азії» [ДД, с. 123]. Для *Феофана Бобровича*, українського шляхтича, який був проти Андрусівського миру, що роздер Україну на дві частини, «вольність своєї отчизни, і церкви Божої, і слави... важніше від жінок і дітей, здоров'я й життя» [ДД, с. 124]. Ідеал слави провідний у всій творчості *Т. Шевченка*: «слава – це “заповідь” поета, “було колись – запорожці вміли панувати”», а «хто мріє про славу, того найбільше болить не матеріальна кривда, а неслава, моральне упокорення» [Кмс, с. 157]. Возвеличує славу і «представник козацької верстви» *Котляревський*. Відтак персонімени *Іван Коновченко*, *Сірко*, *Феофан Бобрович*, *Шевченко*, *Котляревський* відтворюють світ слави.

Протилежну думку мають представники «музицької ментальности» *Федькович* та *Франко*. *Федькович* за чисто матеріальну вигоду, коли «нема

біди, нужди». Щодо *Франка*, то Дмитро Донцов пише, що «селянській музи *Франка* були чужі “варягів славні діла”, бо “не герої ми і не богатири”» [ДД, с. 124]. Безапеляційний Донцов міг собі дозволити таку позицію щодо ранньої творчості *Франка*, проте вже в іншому місці він протиставляє *Франка* й *Драгоманова*, а про геніального українського Каменяра пише: «В “Мойсеї” *Франко* знайшов в собі моральну відвагу зірвати з своїм юнацьким “вірую”, пацифістичним, інтернаціоналістичним, безбожницьким, з анархичним масовизмом, прийнявши нові для себе ідеї примату духа» [ДД, с. 69]. Отже, ідеал слави «рупора епохи» ідентичний до ідей літописів, дружинницької та козацької поезії і відповідає позиції численних постатей української героїчної історії.

**3. Розуміння влади.** Постулат влади Дмитро Донцов описує крізь призму «вищої касти» та «касти підвладної», тому епіграфом до одного з розділів твору «Дух нашої давнини» є слова *Лесі Українки* «Нема без влади волі» [ДД, с. 130].

Автор пояснює, що існує «доосередкова сила» (влада), котра охороняє суспільність від розпаду. За *Сковородою*, «оті периферійні частинки» «мусять слухати центральної волі і “как обузданный скот тій волі слідувати”». *Франко* теж уживає термін «скот» «на означення плебсу, якого треба іноді силоміць “гнати в труди і небезпеки”» [ДД, с. 130].

«Ідеологи нашого субстрату» не могли зрозуміти цього могутнього чинника влади. За сильну владу є *Іван Франко*, який критикував свого вчителя *Драгоманова* за «“антисоціальність” його суспільницької концепції», за «“повну свободу особистої волі” (відкидаючи чинник примусу, влади)» [ДД, с. 130] (порівняймо: щодо розуміння слави погляди *Франка* були в опозиції до догм Дмитра Донцова). Відтак Каменяр про *Драгоманова* сконстатував, що «він був перенятий “мужикофільством”, “вузьким розумінням нації як плебса”, яке не давало йому державницьки думати» [ДД, с. 140], це «дух наївного міркування мужика» [ДД, с. 143]. Щодо розбіжностей поглядів між *Франком* та *Драгомановим*, то вчений Я. Радевич-Винницький висновкує: «*Франко* в молоді літа ясно відчував, а в старші глибоко усвідомлював нереалістичність і згубність для України такої (негативної щодо національного прагнення українського народу – О. М.) позиції» [10, с. 205].

«Дисциплінуючий чинник влади», за словами автора тексту, «в хвилини простівку» бачать наші письменники, приміром, *Гадзинський* каже: «Нема в нас “волі криці”», *Антоненко-Давидович* розуміє, що погано, коли «кволе наше Хочу», *Хвильовий* пише, що «нема в нас “фантастичної віри в прекрасне майбутнє”» [ДД, с. 131], за сильного володаря також *Маланюк*.

Дмитро Донцов переконує, що наша керівна еліта старих часів понад усе бажала влади, намагаючись «все безформне обернути силою своєї влади в сильну означену форму» [ДД, с. 132]. Підтвердженням цього є наші історичні документи, усні заяви, накази козацьких старшин, діярії,

літописи, зрештою, «Історія Русів». Бажання повернути «стародавні козацькі вольності дзвенить аж до кінця 18 ст.» [ДД, с. 132]. Бути сильним, владним та страшним для ворогів вміли *Володимир, Всеволод, Осьмомисл, Мономах, Данило Галицький, Сагайдачний, Хмельницький, Мазепа*.

Про необхідність своєї влади молить Бога *Іларіон*. Потребу сили відтворюють літопис *Граб'янки*, вірші *Саковича*. *Шевченка* найбільше гнітить те, що «у ярмах лицарські сини», що над поневоленими «Бог сміється» [ДД, с. 135]. Жадоба влади є в героїв *Франка*, творах *Маланюка*, «Камінному господарі» *Лесі Українки* (де командор «любив ланцюг потужний влади» [ДД, с. 132]), *Котляревського* (бо Еней має потребу збудувати «сильне царство» [ДД, с. 135]). «Репрезентативна постать демопросвітянської України (*В. Королів-Старий*) каювся на еміграції (“Згадки про мою смерть”), що без могутніх провідників “маса – отара овець”» [ДД, с. 144].

Дмитро Донцов подає назви московських царів *Петра і Катерини*, в яких була присутня жадоба влади «і яка заглухла і вмерла остаточно, мабуть, аж за *Миколи I*» [ДД, с. 133] (насправді, ідея панування не згинула до сьогодні). Згодом бажання влади успадкував «большевизм», який виявив свою енергію «неабиякого державницького сприту, від якого заносить духом *Івана Грізного і Петра I*» [ДД, с. 149].

Потужний перелік персономенів Дмитра Донцова переконує читача в необхідності сильної своєї влади, яка б тримала суспільство у формі. Це ченці (*Іларіон*), філософи (*Сковорода*), князі (*Володимир, Всеволод, Осьмомисл, Мономах, Данило Галицький*), гетьмани (*Сагайдачний, Хмельницький, Мазепа*), письменники (*Сакович, Гадзинський, Котляревський, Леся Українка, Франко, Антоненко-Давидович, Хвильовий, Маланюк, Королів-Старий*), літописці (*Граб'янка*), котрі силою свого письма присутні в нашій реальності. Владними володарями є й московські царі: *Петро, Катерина, Іван Грізний, Микола I*.

Протилежну позицію (до думок автора) відтворює нечисленний український (як і чужинський) пласт персономенів. Наприклад, глузує з князівської касти володарів *Куліш*, «нахил самозакоханого гніздюка» [ДД, с. 131] виявляє *Ю. Липа, Сумцов* (як і *Драгоманів*), бо вони «не любили, щоб Бог судив і карав тих гніздюків» [ДД, с. 131]. Ідеолог націоналізму висновкує, що коли прийшли анархісти й гуманісти на зразок графа *Льва Толстого*, то «дні російського дворянства були почислені» [ДД, с. 133], як і «почислені» були дні демократичної еліти 3-ої французької республіки.

Філософію «демократичних смердів», де головне – не бідувати і не тужити, відтворює *Федькович*. Також «ідеологія голоти розцвіла пишним цвітом серед третьої еміграції, по 2-ій світовій війні. Її головними пропагаторами стали *Шевчук-Шерех* і почасти *У. Самчук*, з їх проповіддю золотої мірноти, “малої людини”, з їх ненавистю до всього величного, характерного, сильного духом, відважного, революційного, шляхетного, з “Швейківстком” як політичним ідеалом» [ДД, с. 44].

Опозиція поглядів щодо влади чітка. По один бік *Володимир, Всеволод, Мономах, Осьмомисл, Хмельницький, Мазепа, Сагайдачний, Данило Галицький, Котляревський, Леся Українка, Граб'янка, Іларіон, Сковорода, Сакович, Антоненко-Давидович, Гадзинський, Королів-Старий, Маланюк, Франко, Хвильовий, Петро, Катерина, Микола I*, по інший – *Драгоманів, Куліш, Ю. Липа, Сумцов, Лев Толстой, Федькович, Шевчук-Шерех* і частково *У. Самчук*.

**4. Розуміння героїзму.** Низка персоніменів у текстах Дмитра Донцова є об'єктом протиставлення в розгляді героїчного розуміння дійсності. Впадає у вічі, що автор подає різнобічну оцінку *Франка*. Наприклад, з одного боку, *Каменяр* на боці сильної влади і критикує свого вчителя *Драгоманова*; а з іншого боку, *Франко* обстоює «хліборобське» розуміння землі та заперечує українське героїчне минуле. Мислитель пише, що у творах «*Каменяр*» та «*Захар Беркут*» «проглядає у *Франка* анархістична відраза до “героїв і богатирів”, до проводу, хоч би власно-національного» [ДД, с. 131]. Крім того, «найзавзятішим очернювачем лицарства» він вважає *Куліша*, який «бездарно оплював нашу героїчну епоху і славословив таких “культурників” як *Петро* і *Катерина*» [ДД, с. 147]. Відтак формотворцем, якого прагне сучасна Європа і Україна, не може бути ані «селюк-гречкосій (*Мирний, Куліш, Квітка*)», ані «представник нашої голоти (*Винниченко, Шаповал*)» [ДД, с. 146].

Дмитро Донцов намагається зміцнювати волю нації, тому тлумачить, що саме хлібороба охороняють від руйнівників воїни. Численні номени твору уособлюють войовничих лицарів: *Ігор, Богун, Ричард Львине Серце, Готфрід Бульонський*. Також не хліборобами, а завойовниками були московські царі *Петро* та *Катерина*. Низка персоніменів підтверджує необхідність оборонця рідної землі – це *Святослав, княгиня Ольга, Володимир Всеволодович, Володимир Святий, Шевченко, Котляревський*. Зрештою, штурмували Білгород і ходили по Чорному морю такі «степові орли», як *Байда, Сірко, Хмельницький*. Ще одне унаочнення: «Ідеалом нашої давнини був тип мандрівного лицаря, світського або духовного, тип князівських дружинників і козаків, *Дмитра Вишневецького, Острозького, Глинського, Богунів, Сірків*, хмельничан з їх вождем, *Вишенського, Филиповича, Тура* й ін., які не раз міняли меч на хрест» [ДД, с. 47]. Дух мандрівного лицаря був і в святого *Антонія Печерського*, лицарем Христа був апостол *Андрій*, «странниками» були *Вишенський* та *Сковорода*. Як писав *Максимович*, «все це були лицарі створені “двома стихіями: наїзницькою і християнською”» [ДД, с. 148]. Дмитро Донцов акцентує, що для героїв важлива «не чумацька мандрівка у Крим по сіль, а *Сіркові* скоки на татарські гнізда шершнів у Криму» [ДД, с. 117], згодом *Сірки* епосу козацького воскресли «у “ватазі пройдисвітів” *Енея* у *Котляревського*» [ДД, с. 117], де козакові було «безділля – всяке горе» [ДД, с. 95]. Порівняймо: «природженим вояком» [ДД, с. 107] з «вибуховою» вдачею був *Тарас Бульба*. Таким чином, земля повинна існувати, щоб «жили на ній борці за

“справедливе життя”..., для хвали всесильного Бога або для слави і величі отчизни» [ДД, с. 117]. Мислитель відтворює героїчний ідеал життя Лесі Українки, бо творчість її утверджує «не мир, а меч; не нудні утопії “кращого життя”, а волю до чину, волю здійснити свою мрію, свою правду, за всяку ціну» [Пп, с. 495].

Дмитро Донцов зовсім не на боці «полежаїв і гніздюків» чи, іншими словами, мирних хліборобів. Постатям *Франка, Куліша, Мирного, Квітки, Винниченка, Шаповала* протиставлено оборонців та захисників з войовничо-християнським світоглядом чи філософсько-інтелектуальним світобаченням, якими були: *Ігор, Святослав, княгиня Ольга, Володимир Святий, Володимир Всеволодович, Байда, Богун, Сірко, Хмельницький, Филипович, Тур, Дмитро Вишневецький, Острозький, Глинський, Антоній Печерський*, апостол *Андрій, Вишенський, Сковорода, Котляревський, Шевченко, Максимович*. Цей перелік князів, козаків, гетьманів, письменників (як завойовників та оборонців) доповнено низкою чужомовних номенів: *Ричард Львине Серце, Готфрід Бульонський та Петро і Катерина*.

**5. Розуміння «духу правлячої касті».** Дмитро Донцов розглядає особливі ознаки провідної верстви. На перше місце він ставить «дух правлячої касті», позаяк це «нематеріальна сила, яка кермує цілим життям держави», це «творча енергія в житті державних організмів, що утримує цей організм у формі, надихує його силою, хоронить від хвороб і дає йому безнастанно відроджуватися» [ДД, с. 64]. Без сили Духа, який «одушевляє суспільство», жодні задуми, ідеї, рішення неможливі. З «плебейської еліти» «не виходили ні *Наполеони*, ні *Бісмарки*, ні *Пітти*, ні *Рішельє*, ні *Клемансо*, ні *Мерсіє*, ні *Вишенські*, ні *Петри Могили*, ні *Хмельницькі*, ні *Київські Іларіони*» [ДД, с. 65]. Крім поданих персономенів у формі множини (*Наполеони, Бісмарки, Вишенські, Могили, Хмельницькі*), що показує незнищенність світових та українських ідеалів, Дмитро Донцов подає український п'ємонт персономенів, для яких надважливою є сила духу; це *Леся Українка* («Дух новий напише нам скрижалі нового заповіту»), *Сковорода* («Все невидиме сильніше за видиме і від невидимого залежить видиме»), *Шевченко* («Пророки огнем невидимим палили замерзлі душі»), Єрусалимський патріарх *Феофан* (назвав запорожців у 1620 році «лицарськими і горіючими духом людьми») [ДД, с. 67]. Зрештою, Д. Донцов пояснює, що «люди духа рабського і духа вільного – завжди ворогуватимуть між собою; ворогуватимуть лицарі з бабіями і “периноспалами”, *Шевченки з Кулішами*» [Бд, с. 320], тому вони йдуть різними шляхами: «*Шевченко* на заслання, *Куліш* – на свободу» [Бд, с. 318].

Люди з внутрішнім вогнем духу – це «фанатики, аскети, подвижники», серед яких *Мономах, Данило Романович, Дмитро Вишневецький, Богун, Вишенський, Ігор, Володимир, Феофан Прокопович, Ст. Яворський, Богдан Хмельницький, Виговський, Мазепа*, також *Парменід, Гіннс, Геракліт*. Автор текстів навіть наводить приклад Катеринино

батька (з твору Шевченка) за силу його духу, бо мав відвагу не простити «грішниці» [ДД, с. 97]. Прикметно, що згодом «волав про посилену дисципліну духу» [1, с. 10] *Іван Франко*.

Дмитро Донцов безжально критикує нашу демократичну інтелігенцію, що була «зубожіла умово й характером» [ДД, с. 97]. Типовим представником якої є *Квітка*, бо такі, як він, «ніколи не протестують проти волюючого зла, бо протест і боротьба чужі їм органічно або осоружні» [ДД, с. 97]. Така «м'якотілість» не характерна «як для старого князівського Києва, так і козацької України» [ДД, с. 97]. Тому, коли демократична інтелігенція робила з усього (політичного судження, парламентів, церковних амвонів) «звичайний гешефт», вона знищувала Дух, відтак «робила з національного життя велику брехню, а з нації живий труп» [ДД, с. 65]. Це відтворюють персономени *Квітка*, *Юрій Лука* та ін. В опозиції до цих поглядів є *Ігор*, *Володимир*, *Мономах*, *Богдан Хмельницький*, *Мазепа*, *Сковорода*, *Шевченко*, *Леся Українка* та інші персономени.

**Висновки та перспективи дослідження.** Дмитро Донцов переконує, що моральна і духовна боротьба з ворогом можлива лише зі створенням національної еліти. Цій ідеї підпорядковано тексти, у яких персономени ілюструють чітку позицію автора: показати роль провідної верстви в побудові сильної держави та протиставити їй «верству підвладну», яка боїться будь-яких змін. Ідеолог націоналізму показує недопустимість м'якості, нерішучості, ліберальності в утвердженні своєї правди. Відтак ідеологічна гострота мислителя (підкріплена позицією численних історичних постатей) контрастує зі споглядальною позицією інших діячів минулого.

Отже, мовно-політичний світ Дмитра Донцова – це обстоювання націєцентричного вектора суспільно-політичного розвитку та основа формування державотвірної позиції в читача. Персономени твору мають вирішальне значення для збереження самосвідомості українського народу, відтворюють національно-культурні орієнтири, інформаційно насичують текст та засвідчують інтелектуалізм текстів автора.

Перспектива дослідження вбачаємо у формуванні індексу українських персономенив, що сприяють творенню україноцентричного світогляду, а також у вивченні функцій персономенив у творенні мовної картини світу письменників.

#### Список використаних джерел та їх умовних скорочень

Бд – Донцов Д. Братерство духа / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 316–321.

ДД – Донцов Д. Дух нашої давнини / Дмитро Донцов. – Львів–Київ : Накладом Юрія Криворучка, 2011. – 160 с.

ДдФр – Донцов Д. Душевна драма І. Франка і його сучасників / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 527–544.

Дрм – Донцов Д. Драгоманов і ми / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 122–129.

Кмс – Донцов Д. «Козак із мільйона свинопасів» / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 154–167.

ЛУ – Донцов Д. Леся Українка / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 37–39.

МФ – Донцов Д. «Мойсей» І. Франка / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 545–562.

Пвв – Донцов Д. Пам'яті великого вигнання (До 65 років смерті Т. Шевченка) / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 138–147.

Пп – Поетка пророциця (Леся Українка) / Д. Донцов // Донцов Дмитро. Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 2009. – С. 481–497.

### Список використаної літератури

1. Баган О. Жрець інтелектуалізму // Франко І. Вибрані твори : у 3-х т. / [ред. колегія : Скотний В. та ін.; упоряд. та ред. О. Баган]. – Дрогобич : Коло, 2004. – Т. 3 : Літературознавство, публіцистика. – С. 5–26.

2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.

3. Барилова Г. К. Українська етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. К. Барилова, К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 228 с.

4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.

5. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика. Нариси / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

6. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01; 10.02.02 / Т. А. Космеда. – Харків, 2001. – 32 с.

7. Космеда Т. А. Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія / Т. А. Космеда. – Дрогобич : Коло, 2012. – 372 с.

8. Космеда Т. Мовна особистість Тараса Шевченка як дзеркало розвитку української мови сер. XIX ст.: проблемні аспекти / Т. Космеда // Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи : зб. наук. праць / упоряд. С. К. Богдан. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. 15. – С. 139–148.

9. Мацько Л. Мовна особистість Тараса Григоровича Шевченка як чинник формування українських філологів / Л. Мацько // Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи : зб. наук. праць / упоряд. С. К. Богдан. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. 15. – С. 174–190.

10. Радевич-Винницький Я. К. Мовна складова національного буття : студії з української лінгвонаціології / Я. К. Радевич-Винницький. – К. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – 268 с.

11. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М. : Наука, 1988. – 216 с.

12. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / П. Селігей. – К. : Києво-Могилянська академія, 2012. – 118 с.

13. Ткаченко О. Мова і національна ментальність (спроба сучасного синтезу) : монографія / О. Ткаченко. – К. : Грамота. – 2006. – 240 с.

14. Фаріон І. Мовний портрет Івана Пулюя (за листами мислителя) : монографія / І. Фаріон. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – 216 с.

**Микитюк Оксана. Персоналізація текстового пространства Дмитрія Донцова (аспект опозиції).** В статті проаналізована опозиція національних і ліберальних взглядов на основі розуміння землі, слави, влади, героїзму і «духа правлячої касты».

Персономени являються носителями політичної, філософської, культурологічної, оціночної інформації, тому історико-політичний фон повністю воспроизводить певні події або ситуації. Дмитрій Донцов відзначає позитивні факти історії, зображаючи мужество українців, їх воїнський дух, непереможне рвння в захист правди і власної землі. Крім того, аналізуючи проблеми української реальності, автор формує у читача націє- і державноцентричні взгляды.

Аспект опозиції персонимів у Дмитрія Донцова є виразливим фактором воспроизведення науко-публіцистичного стилю і головним засобом характеристики мовної картини світу.

**Ключові слова:** персоним, опозиція взглядов, науко-публіцистичний і публіцистичні тексти, Дмитрій Донцов.

**Mykytiuk Oksana. Personalization (Personomen) Function in the Text Space of Dmytro Dontsov's Works: Opposition Aspect.** The article highlights the issue of opposition of national and liberal views concerning concepts of land, glory, power, heroism and «the spirit of the ruling caste». The author argues that the names of personalities are the bearers of political, philosophical, culturological, evaluative information and draws the conclusion that the historical and political background fully reproduces certain events or situations. The in-depth analysis of the Dmytro Dontsov's works revealed that the author lays emphasis on the positive facts of history, depicting the courage of Ukrainians, their militant spirit and the unbridled zeal in advocating the truth and their own land. In addition, analyzing the problems of Ukrainian reality, the author contributes to the formation of the state-centered views among readers. The opposition aspect of the personalities' names (personomen) in scientific-journalistic and journalistic texts allows us to understand the author's position, who saturates the reader with information visualizing the intellectual background of the epoch. The study confirms that the technique of opposing personalities' names is quite an effective means of characterizing the language picture of the world.

**Key words:** names of personalities, opposition of views, scientific-journalistic and journalistic texts, Dmytro Dontsov.

Стаття надійшла до редколегії 23.09.2017